

Daniel Cenalmor
Jorge Miras

Prawo kanoniczne

Daniel Cenalmor
Jorge Miras

Prawo kanoniczne

Zamów książkę w księgarni internetowej

profinfo.pl
księgarnia internetowa

Tytuł oryginału
El derecho de la Iglesia. Curso básico de Derecho Canónico,
3ª Ed. Actualizada

Tłumacze
ks. prałat dr Janusz Bodzon, ks. Grzegorz Kmiecik,
ks. dr Wojciech Lipka, ks. dr hab. Andrzej Wójcik

Wydawca
Joanna Dzwonnik

Redaktor prowadzący
Joanna Ołówek

Opracowanie redakcyjne
Joanna Ośka

Projekt okładek serii
Wojtek Janikowski

Za zgodą Kurii Metropolitalnej Warszawskiej
z dnia 15.12.2021/Nr 3733/D/2021

Poszczególne rozdziały tłumaczyli:
ks. prałat dr Janusz Bodzon – rozdziały 1, 2, 4
ks. Grzegorz Kmiecik – spis treści, wstęp, rozdziały 10–18, bibliografia
ks. dr Wojciech Lipka – rozdziały 19–28
ks. dr hab. Andrzej Wójcik – rozdziały 3, 5–9, 29–37

Opieka merytoryczna
ks. dr Jacek Połowianiuk

© Copyright for the Polish edition by Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2022

ISBN 978-83-8187-033-7

Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o.
Dział Praw Autorskich
01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33
tel. 728 313 462
e-mail: PL-ksiazki@wolterskluwer.com

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

Zamówienia: infolinia: 801 04 45 45
zamowienia@wolterskluwer.pl, www.profinfo.pl

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	21
---------------------	----

Wprowadzenie	25
--------------------	----

CZĘŚĆ I

WPROWADZENIE W PRAWO KANONICZNE

A. KOŚCIÓŁ I PRAWO	29
--------------------------	----

Rozdział I

Prawo jako zasada porządku społecznego	31
---	----

1. Prawo jako zjawisko ludzkie i społeczne	31
2. Prawo i sprawiedliwość. Realizm prawny i znaczenie terminu „prawo”	32
3. Cechy prawa	34
4. Cel i zadania prawa	35
5. Zmienność i stabilność prawa	36
6. Prawo i moralność	37
7. Pozytywizm prawny	37

Rozdział II

Prawo w Kościele	39
-------------------------------	----

1. Istnienie i potrzeba prawa w kościele	39
2. Podstawy prawa kanonicznego. Źródło sakramentów	39
a) Ujęcie społeczne	39
b) Ujęcie prawno-rzeczowe	40
c) Słowo, sakramenty i charyzmaty z punktu widzenia prawa	41
d) Związek prawa z Kościołem jako wspólnotą i sakramentem	43
3. Prawo ludzkie i prawo Boże	44
a) Prawo Boże naturalne i pozytywne	44
b) Pozytywizacja i sformalizowanie prawa Bożego	45
c) Relacja między prawem Bożym i ludzkim	46

4. Postawy przeciwne prawu kanonicznemu	47
a) Poglądy „kościelne” przeciwne prawu	47
b) Poglądy „laickie” przeciwne prawu	48
5. Charakterystyczne cechy prawa kanonicznego	49
6. Prawo kanoniczne a duszpasterstwo	51
7. Nauki kanoniczne a teologia	52

B. HISTORIA PRAWA KANONICZNEGO 55

Rozdział III

Prawo kanoniczne do Kodeksu z 1917 r. 57

1. Historyczny rozwój prawa kanonicznego	57
2. Pierwsze tysiąclecie	57
a) Pierwotne wspólnoty chrześcijańskie	57
b) Pierwsze zbiory kanoniczne	59
c) Wypaczenie tekstów kanonicznych i reforma gregoriańska	60
3. Prawo kanoniczne klasyczne i <i>Corpus Iuris Canonici</i>	62
a) Czynniki determinujące jego narodziny	62
b) Dekret Gracjana	63
c) <i>Corpus Iuris Canonici</i>	64
d) Prawo powszechne	65
4. Prawo kanoniczne od Soboru Trydenckiego do Soboru Watykańskiego I	66
5. Kodeks z 1917 r.	68

Rozdział IV

Sobór Watykański II i nowa kodyfikacja 70

1. Geneza reformy Kodeksu	70
2. Wpływ Soboru Watykańskiego II na prawo kanoniczne	71
a) Zasady doktrynalne kształtujące ustawodawstwo kanoniczne	72
b) Wytyczne prawne i nowe instytucje	74
3. Ustawodawstwo posoborowe i przygotowanie nowego Kodeksu dla Kościoła łacińskiego	74
a) Pierwsze kroki	74
b) Zasady kierunkowe	75
c) Kolejne projekty i promulgacja nowego Kodeksu	76
4. Ogólna charakterystyka Kodeksu z 1983 roku	77
a) Systematyka	77
b) Cechy charakterystyczne	78
c) Związek z poprzednią kodyfikacją i pozostałymi normami	79
5. Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich	79

C. POJĘCIA OGÓLNE 83

Rozdział V

Relacje prawne i podmioty prawa	85
1. Pojęcie kanonicznego porządku prawnego	85
2. Relacja prawna i jej elementy	86
3. Osoba i podmiot prawa. Koncepcja pozytywistyczna	87
4. Osoba fizyczna w kanonicznym porządku prawnym	89
5. Czynniki mające wpływ na status prawny osoby fizycznej	90
a) Wspólnota (komunia) kościelna	90
b) Sankcje	90
c) Inne czynniki wpływając na status prawny osoby fizycznej	90
6. Osoba prawna w kanonicznym systemie prawnym	95
a) Pojęcie	95
b) Zespoły osób i fundacje	96
c) Osoby prawne publiczne i prywatne	97
d) Utworzenie, działanie i wygaśnięcie osób prawnych	98
7. Podmioty bez osobowości prawnej	98

Rozdział VI

Normy kanoniczne	100
1. Norma w kanonicznym systemie prawnym.	
Pojęcie i wspólne cechy charakterystyczne	100
2. Kanoniczna ustawa	102
a) Pojęcie kościelnej, czyli kanonicznej ustawy	102
b) Autor kanonicznej ustawy. Ustawodawcy oraz ustawy powszechne i partykularne. Władza ustawodawcza delegowana	104
c) Podmiot bierny kanonicznej ustawy.	
Ustawy terytorialne i personalne	105
d) Promulgacja i wejście w życie kanonicznej ustawy	106
e) Obowiązki, skutki oraz nieretroaktywność (niedziałanie wstecz) kościelnej ustawy	107
f) Wątpliwość, ignorancja i błąd odnośnie do ustawy	108
g) Interpretacja i uzupełnienie kanonicznej ustawy	109
h) Ustanie kanonicznej ustawy	111
3. Kanoniczny zwyczaj	112
a) Pojęcie i rodzaje zwyczaju	112
b) Wymogi stawiane zwyczajowi kanonicznemu	112
4. Normy administracyjne	114
5. Statuty i regulaminy	115
6. Hierarchia normatywna	116

Rozdział VII

Czynności prawne	117
1. Czynności prawne. Pojęcie, elementy i rodzaje	117
2. Czynności prawne i funkcja administracyjna	119
3. Czynności prawne administracji kościelnej ujęte w Kodeksie	120
4. Poszczególne akty administracyjne	120
a) Pojęcie poszczególnego aktu administracyjnego	120
b) Regulacja ogólna poszczególnych dekretów i poszczególne nakazy	122
c) Reskrypty	123
5. Właściwa treść reskryptów	124
a) Przywilej	125
b) Dyspensa	126
6. Czynności prawne i prywatna autonomia	128
7. Przedawnienie	129

**CZEŚĆ II
LUD BOŻY**

A. WIERNI CHRZEŚCIJANIE	131
--------------------------------------	-----

Rozdział VIII

Włączenie do Ludu Bożego i komunია z Kościołem	133
1. Misterium Kościoła	133
2. Kościół jako Lud Boży	134
3. Nowe ujęcie kodeksowe	136
4. Chrzest i wspólny status wiernego	137
5. Wymóg pełnej wspólnoty z Kościołem	139
6. Utrata pełnej komunii i jej konsekwencje	139
7. Eucharystia jako centrum kościelnej komunii	141
8. Szczególna pozycja katechumenów. Powołanie wszystkich ludzi do Kościoła	141

Rozdział IX

Fundamentalna równość wiernych	143
1. Zasada równości	143
2. Podstawowy statut prawny wiernego	143
3. Obowiązki i prawa wszystkich wiernych	145
a) Wspólnota z Kościołem (kan. 209)	145
b) Świętość życia i budowanie Kościoła (kan. 210)	146
c) Apostolat (kan. 211)	147
d) Posłuszeństwo i dialog z pasterzami (kan. 212)	148
e) Otrzymywanie dóbr duchowych Kościoła (kan. 213)	149
f) Obrządek i duchowość	150

g) Stowarzyszenia i zebrania (kan. 215)	151
h) Apostolskie inicjatywy (kan. 216)	152
i) Wychowanie chrześcijańskie	152
j) Poszukiwanie i własne zdanie w świętych naukach	153
k) Wybór własnego stanu życia (kan. 219)	154
l) Dobre imię oraz intymność (kan. 220)	155
m) Ochrona prawna (kan. 221)	156
n) Zarządzanie potrzebom Kościoła i sprawiedliwość społeczna (kan. 222) ...	157
4. Regulacja wykonywania praw (kan. 223)	157

Rozdział X

Hierarchia i różnorodność w Kościele	159
1. Zasada hierarchiczności i zasada różnorodności w ustroju Kościoła	159
2. Święci szafarze lub duchowni	160
a) Funkcja eklezjalna świętych szafarzy: konsekracja i misja	160
b) Formacja świętych szafarzy	162
c) Inkardynacja	163
d) Status prawny duchownych	164
e) Utrata prawnego stanu duchownego	166
3. Wierni konsekrowani profesją rad ewangelicznych	166
4. Wierni świeccy	168
a) Świeckość, szczególny charakter świeckich	168
b) Świeckość i eklezjalność życia i misji świeckich: „jedność życia”	169
c) Status prawny świeckich	169

Rozdział XI

Stowarzyszenia wiernych	174
1. Stowarzyszenia wiernych: klasyfikacja i normy wspólne	174
a) Rodzaje stowarzyszeń	174
b) Podstawowe normy wspólne	175
2. Stowarzyszenia prywatne i stowarzyszenia publiczne	176
3. Udział władzy w zakładaniu stowarzyszeń	177
4. Osobowość prawna stowarzyszeń wiernych	178
5. Porządek prawny stowarzyszeń	178
a) Zarząd działalności stowarzyszenia	178
b) Mianowanie organów władzy, kapelanów i doradców duchowych	179
c) Zarządzanie dobrami stowarzyszenia	180
d) Wygaśnięcie stowarzyszeń wiernych	181
e) Normy specjalne dotyczące stowarzyszeń świeckich	181

Rozdział XII

Instytuty życia konsekrowanego i stowarzyszenia życia apostolskiego	183
1. Instytuty życia konsekrowanego	183

a) Kodeksowy koncept życia konsekrowanego przez profesję rad ewangelicznych	183
b) Rodzaje instytutów życia konsekrowanego w KPK	184
c) Akt erygowania, organizacja prawna i zniesienie instytutów	185
2. Porządek prawny instytutów życia konsekrowanego: normy wspólne	185
a) Profesja rad ewangelicznych	185
b) Współżycie braterskie	186
c) Dziedzictwo duchowe instytutu	187
d) Prawo własne instytutów życia konsekrowanego	187
e) Zarząd instytutów	188
f) Przyjęcie i formacja członków	190
3. Instytuty zakonne	190
a) Pojęcie i cechy specyficzne	190
b) Przyjęcie, formacja i wcielenie członków	191
c) Obowiązki i prawa instytutów oraz ich członków	192
d) Apostolat instytutów zakonnych	194
4. Instytuty świeckie	195
a) Pojęcie i cechy charakterystyczne	195
b) Porządek prawny	195
5. Stowarzyszenia życia apostołskiego	196
a) Pojęcie i cechy charakterystyczne	196
b) Porządek prawny	196
B. WŁADZA KOŚCIELNA	199

Rozdział XIII

Święcenia i władza rządzenia	201
1. Kościół jako instytucja i zasada hierarchiczności	201
2. Funkcje hierarchiczne w historii	202
3. Władza święceń	204
4. Władza rządzenia	204
5. Przekazywanie władzy rządzenia. Misja kanoniczna	205
6. Podmioty władzy rządzenia	206

Rozdział XIV

Formy przypisywania i wykonywania władzy rządzenia	208
1. Formy przypisywania władzy rządzenia	208
2. Władza zwyczajna	208
a) Władza własna	209
b) Władza zastępcza	210
3. Władza delegowana	211
4. Określenie prawne wykonywania władzy rządzenia: aspekty podstawowe	211

a) Obszary kompetencji	211
b) Rozróżnienie funkcji	212
c) Warunki prawne wykonywania władzy ustawodawczej, wykonawczej i sądowniczej	213
d) Zakres wewnętrzny i zakres zewnętrzny	214
5. Kanoniczne pojęcie ordynariusza i ordynariusza miejsca	216
6. Uprawnienia habitualne	217
7. Uzupełnienie władzy	217

C. HIERARCHICZNA ORGANIZACJA KOŚCIOŁA 219

Rozdział XV

Organizacja kościelna	221
1. Misja Kościoła i działalność instytucjonalna	221
a) Funkcje publiczne i organizacja kościelna	221
b) Sens służebny funkcji hierarchicznej i organizacji kościelnej	222
c) Dystrybucja i ukierunkowanie funkcji publicznych	223
2. Urzędy kościelne	224
a) Pojęcie	224
b) Rodzaje	225
c) Powierzanie urzędów	226
d) Utrata urzędu	226
3. Organizmy kolegialne	227
a) Pojęcie	227
b) Rodzaje kolegiów w organizacji kościelnej	228
4. Struktury kościelne	229
a) Pojęcie	229
b) Struktura organiczna	230
c) Rodzaje	231

Rozdział XVI

Organizacja Kościoła powszechnego	232
1. Prymat, biskupstwo i kolegialność w kierowaniu Kościołem	232
a) Władza najwyższa. Prymat i kolegialność	232
b) Biskupstwo i funkcja prymatu	234
2. Biskup Rzymski	235
a) Wybór Następcy Piotra	235
b) Władza Biskupa Rzymskiego	236
3. Kolegium Biskupów	237
a) Przynależność do Kolegium i działanie kolegialne	237
b) Sobór powszechny	239
4. Synod Biskupów	239
5. Kolegium Kardynałów	240

6. Kuria Rzymska	241
7. Legaci papiescy	243

Rozdział XVII

Organizacja Kościoła w strukturach kościelnych	245
1. Zagadnienia wstępne	245
a) Kościół powszechny i Kościoły partykularne	245
b) Kategoria teologiczna Kościoła partykularnego i struktur kościelnych	246
c) Wytyczanie struktur: wymiar terytorialny i personalny	247
d) Komunia, komplementarność i koordynacja struktur kościelnych	248
e) Porządek prawny struktur kościelnych: zrównanie i analogia do diecezji	250
2. Struktury terytorialne porządku zwyczajnego	251
a) Diecezja	251
b) Prałatura terytorialna i opactwo terytorialne	251
3. Misyjne struktury terytorialne	252
a) Wikariat apostolski i prefektura apostolska	253
b) Diecezja misyjna i misja „ <i>sui iuris</i> ”	253
4. Struktury o specjalnym porządku: administratura apostolska erygowana na stałe	254
5. Struktury personalne	255
a) Ordynariat wojskowy	255
b) Prałatura personalna	257
c) Ordynariaty łacińskie dla wiernych obrządku wschodniego	259
d) Ordynariaty personalne dla wiernych anglikanów, którzy zostają włączeni korporatywnie w pełną wspólnotę Kościoła	259

Rozdział XVIII

Wewnętrzna organizacja diecezji	263
1. Biskup diecezjalny	263
2. Biskupi koadiutorzy i pomocnicy	265
3. Synod diecezjalny	266
4. Kuria diecezjalna	266
a) Wikariusze generalni i biskupi	267
b) Kanclerz i inni notariusze	268
c) Rada do spraw ekonomicznych i ekonom	268
5. Główne kolegia diecezjalne	269
a) Rada kapłańska	269
b) Kolegium konsultorów	270
c) Kapituła kanoników	270
d) Rada duszpasterska	271
6. Organizacja parafialna	272
a) Parafia	272

b) Proboszcz	273
c) Wikariusze parafialni	274
d) Inne sposoby organizacji posługi parafialnej	275
e) Rady parafialne	276
7. Dziekan	276
8. Rektorzy kościołów	277
9. Kapelani	277

Rozdział XIX

Ponaddiecezjalna organizacja kościelna	278
1. Kolegialna troska biskupów i organizacja ponaddiecezjalna	278
2. Prowincja kościelna	279
3. Region kościelny	280
4. Patriarchowie i prymasi	281
5. Synody partykularne	281
a) Nota historyczna	281
b) Pojęcie i klasy synodu partykularnego	282
c) Ogłoszenie i przygotowanie	282
d) Udział	283
e) Decyzje soborowe	284
6. Konferencja biskupów	284
a) Pojęcie i ewolucja historyczna	284
b) Konstytucja i członkowie	285
c) Struktura	286
d) Kompetencje prawne	287

CZĘŚĆ III MISJA KOŚCIOŁA

A. NAUCZYCIELSKIE ZADANIE KOŚCIOŁA	289
---	------------

Rozdział XX

Funkcja nauczania i Magisterium kościelne	291
1. Misja Kościoła i <i>tria munera</i>	291
2. <i>Munus docendi</i>	292
3. Udział całego Kościoła w funkcji nauczania	293
4. Magisterium Kościoła	294
5. Zasięg i sposoby wykonywania Magisterium	295
6. Boska asystencja i przedmiot interwencji Magisterium	296
7. Zobowiązania i obowiązki wiernego wobec Magisterium. Wyznanie wiary	297
8. Magisterium i teologia. Badanie i ocena doktryn	299
9. Opinie hierarchii w sprawach doczesnych	300

Rozdział XXI

Działalność ewangelizacyjna	302
1. Aspekty działalności ewangelizacyjnej i sposoby uczestnictwa	302
2. Posługa słowa Bożego	303
3. Przepowiadanie słowa Bożego	304
a) Zdolność świętych szafarzy do przepowiadania	305
b) Uzupełniający charakter przepowiadania sprawowanego przez świeckich	305
c) Zasady dotyczące homilii	306
4. Formacja katechetyczna	307
a) Regulacje i źródła normatywne	307
b) Odpowiedzialność wiernych	307
c) System zatwierdzania i używania tekstów katechetycznych	309
5. Aktywność ekumeniczna	310
6. Działalność misyjna	310

Rozdział XXII

Edukacja katolicka i środki komunikacji społecznej	313
1. Pojęcie edukacji katolickiej	313
2. Odpowiedzialność i wolność rodziców i Kościoła w edukacji	314
3. Szkoły katolickie	315
4. Katolickie nauczanie religijne	316
5. Uniwersytety katolickie i inne instytuty studiów wyższych	317
6. Uniwersytety i wydziały kościelne	318
7. Instrumenty komunikacji społecznej	319
8. Wymagania kanoniczne dotyczące publikacji lub używania pism	320

B. UŚWIĘCAJĄCE ZADANIE KOŚCIOŁA	323
--	-----

Rozdział XXIII

Funkcja uświęcania, liturgia i sakramenty	325
1. „ <i>Munus sanctificandi</i> ” w Kodeksie	325
2. Funkcja uświęcania i święta liturgia	326
3. Sposoby uczestnictwa w funkcji uświęcającej	327
4. Udział w celebracjach liturgicznych	328
5. Kierowanie świętą liturgią	328
6. Wierne celebrowanie liturgii	330
7. Sakramenty	330
a) Natura i skutki	331
b) Kanoniczna regulacja liturgii sakramentalnej	331
c) Wymogi sprawiedliwości w sprawowaniu i udzielaniu sakramentów	332
8. <i>Communicatio in spiritualibus</i> z chrześcijanami niekatolikami	332
9. Aspekty <i>communicatio in sacris</i> w kulcie liturgicznym	333

a) Komunikacja w niesakramentalnym kulcie liturgicznym	333
b) Komunikacja w sakramentach	334
c) Interkomunia eucharystyczna	335
10. Wiara, kult chrześcijański i sakramenty	335

Rozdział XXIV

Sakrament chrztu	337
1. Znaczenie i konieczność chrztu	337
2. Sakramentalny znak chrztu	338
3. Kanoniczne znaczenie chrztu	339
4. Podmiot chrztu	339
a) Chrzest dorosłych	340
b) Chrzest dzieci	341
5. Szafarz, miejsce i dzień chrztu	344
6. Rodzice chrzestni	346
7. Adnotacja i świadectwo chrztu. Chrzest pod warunkiem	346

Rozdział XXV

Sakrament bierzmowania	348
1. Bierzmowanie: znak sakramentalny, skutki i znaczenie kanoniczne	348
a) Znak sakramentalny i jego elementy	348
b) Skuteczność własna sakramentu	349
c) Kanoniczne znaczenie bierzmowania	350
2. Podmiot bierzmowania	350
3. Obowiązywalność bierzmowania i korzystny wiek przyjęcia	351
a) Obowiązek przyjęcia sakramentu	351
b) Wiek do bierzmowania	351
4. Szafarz bierzmowania	353
a) Biskup	353
b) Inni szafarze	353
5. Świadek, zapisanie i świadectwo bierzmowania. Bierzmowanie warunkowe	355

Rozdział XXVI

Najświętsza Eucharystia	356
1. Najświętsza Eucharystia w misterium Kościoła	356
2. Celebracja eucharystyczna	357
a) Sakramentalny znak Eucharystii	357
b) Szafarz Ofiary eucharystycznej	359
c) Zgromadzenie eucharystyczne	359
3. Warunki celebracji eucharystycznej dotyczące szafarza	360
a) Przygotowanie i rozwój celebracji	360
b) Koncelebra	361

c)	Częstotliwość celebracji	362
d)	Intencje i ofiary złożone za odprawienie Mszy św.	363
e)	Czas i miejsce celebracji	364
4.	Komunia Święta	365
a)	Szafarz Komunii Świętej	365
b)	Prawo do przyjęcia Komunii Świętej	366
c)	Pierwsza Komunia dzieci, przykazanie paschalne i Wiatyk	367
d)	Post eucharystyczny i możliwość przyjmowania Komunii dwa razy dziennie	368
e)	Komunia pod dwoma postaciami	369
5.	Przechowywanie i cześć dla Najświętszej Eucharystii	369

Rozdział XXVII

Sakramenty uzdrawiania	371	
1. Sakrament pokuty i pojednania. Podstawowa struktura i efekty	371	
2. Podmiot sakramentu i czynności penitenta	372	
3. Szafarz sakramentu pokuty	374	
a)	Władza święceń i upoważnienie do słuchania spowiedzi	374
b)	Nabycie, przedłużenie i utrata upoważnienia do spowiadania	374
4. Celebracja i sprawowanie posługi pojednania	376	
a)	Zwykła forma celebrowania sakramentu. Postawa i obowiązki spowiednika	376
b)	Wyjątkowy przypadek zbiorowych absencji	377
c)	Miejsce i siedziba celebracji	379
d)	Obowiązek i prawo do otrzymania sakramentu	380
5. Tajemnica sakramentalna i ochrona świętości sakramentu	381	
6. Odpusty	382	
7. Namaszczenie chorych	383	

Rozdział XXVIII

Sakrament święceń	386	
1. Sakrament posługi apostołskiej	386	
2. Znak sakramentalny i skutki sakramentu święceń	387	
3. Podmiot sakramentu święceń	388	
a)	Warunki ważności	388
b)	Warunki godziwości	390
c)	Przymioty przyjmującego święcenia	391
d)	Nieprawidłowości i przeszkody w przyjmowaniu lub wykonywaniu święceń	394
e)	Wymagania przed święczeniami, dokumentacja i skrutynia	395
4. Szafarz i sprawowanie sakramentu święceń	396	
5. Zapisanie i poświadczenie przyjętych święceń	397	

Rozdział XXIX

Małżeństwo – instytucja naturalna i sakrament Nowego Prawa	398
1. Małżeństwo – instytucja naturalna	398
a) Pojęcie	398
b) Istota małżeństwa	399
c) Istotne przymioty małżeństwa	401
d) Cele małżeństwa	403
2. Małżeństwo – sakrament Nowego Prawa	405
3. „ <i>Ius connubi</i> ” a prawna regulacja małżeństwa	407

Rozdział XXX

Przeszkody małżeńskie	408
1. Przeszkody małżeńskie	408
a) Pojęcie, ustanawianie oraz rodzaje	408
b) Poszczególne przeszkody	409
c) Dyspensa od przeszkód	412
2. Zgoda małżeńska	413
3. Anomalie zgody	414
a) Niezdolność konsensualna	414
b) Brak zgody małżeńskiej	416
c) Zgoda wadliwa	419

Rozdział XXXI

Kanoniczna regulacja małżeństwa (II)	421
1. Przygotowanie do małżeństwa	421
a) Duszpasterska troska o przygotowujących się do małżeństwa	421
b) Protokół przedślubny oraz inne formalności	422
2. Forma prawna zawarcia małżeństwa	423
a) Forma wyrażenia zgody	423
b) Istotna forma prawna	423
c) Małżeństwa zobowiązane do zachowania formy kanonicznej oraz dyspensa od formy	425
d) Zawarcie małżeństwa w formie nadzwyczajnej	425
e) Zapisanie zawartego małżeństwa	426
3. Liturgiczna celebrowanie zawarcia małżeństwa	426
4. Niektóre szczególne aspekty małżeńskiej relacji prawnej	427
5. Uważnienie zwykłe i uważnienie w związku małżeństwa nieważnego	428
a) Uważnienie zwykłe	429
b) Uważnienie w związku	429
6. Wyjątkowe przypadki rozwiązania małżeństwa	430
a) Rozwiązanie małżeństwa niedopełnionego	431

- b) Przywilej Pawłowy 432
- c) Inne przypadki rozwiązania małżeństwa niesakramentalnego 432
- 7. Separacja małżeńska podczas trwania węzła 432

Rozdział XXXII

- Inne akty Bożego kultu. Miejsca i czasy święte** 434
- 1. Inne akty kultu regulowane przez KPK 434
 - a) Sakramentalia 434
 - b) Liturgia godzin 436
 - c) Pogrzeb kościelny 437
 - d) Kult świętych, relikwii i obrazów 439
 - e) Ślub i przysięga 440
 - 2. Miejsca święte 441
 - a) Kościoły 441
 - b) Kaplice i kaplice prywatne 442
 - c) Sanktuaria 443
 - d) Ołtarze 443
 - 3. Czasy święte 444
 - a) Dni świąteczne 444
 - b) Dni pokuty 445

C. SZCZEGÓŁOWE ASPEKTY *MUNUS REGENDI* 447

Rozdział XXXIII

- Dobra doczesne kościoła** 449
- 1. Podstawowe zasady 449
 - a) Dobra doczesne w służbie posłannictwu Kościoła 449
 - b) Podmioty zdolne do dysponowania majątkiem 449
 - c) Dobra kościelne 450
 - 2. Nabywanie dóbr przez Kościół 450
 - a) Prawo i obowiązek wiernych materialnego wspierania misji Kościoła ... 451
 - b) Dobrowolne datki wiernych 451
 - c) Opłaty i ofiary związane z sakramentami i sakramentaliami 452
 - d) Podatki kościelne 453
 - e) Współodpowiedzialność diecezji w odniesieniu do Stolicy Apostolskiej 453
 - 3. Organizacja ekonomiczna utrzymania świętych szafarzy: reforma systemu beneficjalnego i aktualna regulacja 454
 - 4. Zarząd dóbr kościelnych 455
 - a) Kompetencje Biskupa Rzymskiego 455
 - b) Kompetencje ordynariusza 456
 - c) Zarządcy bezpośredni 456
 - 5. Alienacja dóbr kościelnych 457
 - 6. Pobożne rozporządzenia i pobożne fundacje 457

Rozdział XXXIV

Ochrona karna kościelnej komunii	459
1. Prawo karne w obszarze zadania pasterskiego	459
2. Pojęcie i elementy przestępstwa	460
3. Rodzaje sankcji kanonicznych	462
a) Kary poprawcze, czyli cenzury	462
b) Kary ekspiacyjne	463
c) Karne środki zaradcze i pokuty	463
d) Inne sankcje	463
e) Klasyfikacja kar według sposobu ich wymierzenia	464
4. Przestępstwa i kary określone w KPK	464
5. Szczególne momenty w procesie stosowania kar	466
a) Moment ukonstytuowania kary	466
b) Moment wymierzenia kary	466
c) Moment deklarowania kary	467
d) Moment ustania kary	468
6. Zawieszenie prawnej skuteczności kar	469
7. Gwarancje prawne oraz rekursy w sprawach karnych	470

Rozdział XXXV

Kościelny wymiar sprawiedliwości	471
1. Ochrona praw w życiu Kościoła	471
a) Uznanie praw oraz ich skuteczna ochrona	471
b) Powództwa i zarzuty procesowe	472
c) Stosowność unikania niepotrzebnych sporów	473
2. Proces	474
3. Kościelna organizacja sądownictwa	475
a) Trybunał pierwszej instancji	475
b) Trybunał drugiej instancji	477
c) Trybunały kleryckich instytutów zakonnych na prawie papieskim	477
d) Trybunały Stolicy Apostolskiej	478
4. Strony uczestniczące w procesie	479
a) Zdolność procesowa i legitymacja procesowa	479
b) Rzecznik sprawiedliwości i obrońca węzła	480
c) Pomoc prawna dla stron	480

Rozdział XXXVI

Kanoniczne procesy i system administracyjnego wymiaru sprawiedliwości ...	482
1. Zwyczajny proces sporny	482
a) Faza wprowadzenia sprawy	482
b) Faza dowodowa	483
c) Ogłoszenie akt, zamknięcie postępowania dowodowego i dyskusja sprawy	484

d) Faza decyzyjna	484
e) Stan rzeczy osądzonej i wykonanie wyroku	485
f) Rekursy przeciwko ostatecznemu wyrokowi	486
2. Ustny proces sporny	487
3. Procesy i procedury specjalne	487
a) Procesy małżeńskie	488
b) Proces o orzeczenie nieważności świąceń	489
c) Proces karny	490
4. Administracyjny wymiar sprawiedliwości	491
a) Rekurs hierarchiczny	492
b) Rekurs sporno-administracyjny	492

Rozdział XXXVII

Misja Kościoła a wspólnota ludzka	493
1. Misja Kościoła w świecie	493
2. Wartość i znaczenie rzeczywistości doczesnej	495
a) Autonomia rzeczywistości doczesnej	496
3. Kościół a wspólnota polityczna	497
a) Zasada autonomii i słusznej świeckości państwa	498
b) Wolność Kościoła a wolność religijna	499
c) Zasada współpracy Kościół-państwo	501
d) Prawo Kościoła do dokonywania moralnych osądów w odniesieniu do spraw doczesnych	502
4. Wierni a obywatele	503
a) Rozróżnienie zadań w działalności Kościoła w świecie	503
b) Słuszna wolność i pluralizm w sprawach doczesnych	505
Bibliografia uzupełniająca	509

WPROWADZENIE

Kościół to misteryjna wspólnota: tylko w świetle wiary można dostrzec jej kompletną rzeczywistość, będącą nośnikiem życia Bożego (por. CCE, 770, 779). Oczywiście jest jednak, że jawi się również na tym świecie jako organizm widzialny i społeczny, mocno zakorzeniony w czasie i przestrzeni, wyposażony już od swych początków we własne organizację i normy, a ostatecznie również w prawny system znany tradycyjnie jako prawo kanoniczne.

Doktryna katolicka pojmowała od zawsze prawo jako istotny czynnik Kościoła *in terris*; czynnik – jak określił św. Jan Paweł II – **wspólnaturalny jego życiu**. W konsekwencji misterium Kościoła od początku zawiera elementy prawne. Jezus Chrystus ustanowił swoje Królestwo na tym świecie jako widzialne i społeczne ciało o nieuniknionym wymiarze sprawiedliwości; i On sam, zakładając Kościół, wskazał najbardziej istotny i specyficzny element jego porządku.

Nauka zatem prawa kanonicznego jawi się jako jeden z komponentów każdej formacji chrześcijańskiej, która chce być kompletna, konieczny do zdobycia właściwej znajomości życia i misji Kościoła. Nie na próżno także w nauczaniu katechetycznym były zawsze obecne w taki lub inny sposób elementy tejże formacji: wystarczy wspomnieć np. znajomość, jaką winien zdobyć każdy chrześcijanin, porządku Ludu Bożego (hierarchiczny ustrój Kościoła, wymagania wywodzące się z wiary i wspólnoty, wymogi ważności i godziwości w administracji sakramentami itd.) bądź klasyczne sformułowanie „przykazań Kościoła”.

Dobra formacja kanoniczna od podstaw pomaga ponadto chrześcijaninowi zrozumieć znaczenie sprawiedliwości, poczynając od sprawiedliwości wewnątrz Kościoła; i nabyć zdrową **mentalność prawną**, która uzdalnia go do pojmowania w ich właściwej wartości i sensie elementów prawnych, w tym przypadku, życia Kościoła. Ta *forma mentis*, we właściwej mierze, wpływa na przewyżczenie niektórych poglądów, nadal dość powszechnych, które zmierzają do przeciwstawiania prawa względem Ewangelii, sprawiedliwości względem miłosierdzia bądź też do pojmowania prawa jako hamulca duszpasterstwa lub przeszkodę dla swobody i prorockiej skuteczności charyzmatów.

W efekcie studiując tę dyscyplinę, będzie można lepiej przyznać, że całe prawo kanoniczne, a zwłaszcza ustawa kościelna, ma głęboki i naturalny charakter pastoralny: tak jak Ewangelia, zwraca się ostatecznie – oczywiście na swój własny sposób – ku zbawieniu dusz, które jest **najwyższym prawem** Kościoła (por. kan. 1752). Słusznie zostało powiedziane zatem, że „prawo w życiu Kościoła jest rzeczą bardzo świętą. Nie jest pustą formą ani bronią, aby mieć w garści sumienia, lecz racjonalnym i nadnaturalnym uporządkowaniem według sprawiedliwości. Nie jest zwykłym instrumentem rządzenia, ale światłem w służbie całemu Kościołowi dla oświecania wszystkim drogi wypełniania wielkiego przykazania Miłości” (św. Josemaría Escrivá). W życiu Kościoła zatem sprawiedliwość nie przeciwstawia się miłosierdziu; a ta ze swej strony nie powinna zastąpić lub odsuwać sprawiedliwość, lecz ją przyjąć i wynieść – broniąc ją – do wyższej sprawiedliwości, jaką jest świętość.

Jednocześnie w świetle tegoż studium bardziej zrozumiałą będzie potrzeba szanowania tego, czego naucza Kościół i posiadania przynajmniej minimalnej wiedzy kanonicznej (np. w momencie udzielania sakramentów lub proszenia o nie z słusznej przyczyny), aby nie popaść w niesprawiedliwe czy arbitralne zachowania, lecz żyć autentycznym miłosierdziem pasterskim i prawdziwą wspólnotą kościelną.

Odkryje się wreszcie, w jakim stopniu prawo kanoniczne służy jako droga bardziej niż przeszkoda prawidłowemu wykonywaniu i przetrwaniu charyzmatów, przyczyniając się do tego, ażeby wszystko, co pobudza Duch, rozwijało się naturalnie i w sposób uporządkowany dla wspólnego dobra Ludu Bożego. Bez wątpienia bowiem do całego prawa kanonicznego mogą stosować się owe słowa św. Jana Pawła II, wypowiedziane wówczas, gdy promulgował nowy *Codex Iuris Canonici*: jego celem „nie jest bynajmniej zastąpienie w życiu Kościoła lub wiernych wiary, łaski, charyzmatów, a zwłaszcza miłości. Przeciwnie, (...) chodzi raczej o to, aby rodził taki porządek społeczności kościelnej, który – przyznając główne miejsce miłości, łasce i charyzmatom – jednocześnie ułatwiałby ich uporządkowany postęp w życiu czy to w społeczności kościelnej, czy to poszczególnych ludzi, którzy do niej należą” (Konst. Ap. *Sacrae disciplinae leges*).

Odnowa prawa kanonicznego po Soborze Watykańskim II, której wyróżniającymi się wydarzeniami były promulgacje nowego Kodeksu łacińskiego i Kodeksu kanonów Kościołów Wschodnich, zaprasza do zagłębienia się z podwojoną motywacją w wartościach tegoż porządku. Będzie to miało wpływ, ażeby owa odnowa mogła mieć w życiu Kościoła zasięg, jakiego od niej się oczekuje, jako że lepsza znajomość prawa kanonicznego – ze strony zarówno duchownych, na których często spoczywać będą szczególne obowiązki kościelne, jak i wiernych konsekrowanych oraz świeckich – będzie wielką pomocą we wspieraniu sprawiedliwego porządku Ludu Bożego, przedstawiając w jej życiu w sposób konkretny i praktyczny nauczanie i wskazówki Soboru Watykańskiego II. Właściwa formacja kanoniczna chrześcijan jest wezwana zatem do cennej służby wspólnocie.

* * *

Wyżej wymienione motywy i okoliczności towarzyszyły powstaniu tejże książki, która ma na celu przedstawienie w sposób syntetyczny najważniejszych aspektów prawa kanonicznego, zwłaszcza aktualnie obowiązującego dla Kościoła łacińskiego.

Podstawowy kurs prawa kanonicznego jest ujęty przede wszystkim jako systematyczny podręcznik dla pierwszego cyklu studiów teologicznych: podział materii na części ma za zadanie ułatwić jego adaptację do odpowiadających treści w planach studiów. Staraliśmy się jednak, aby tekst okazał się łatwy również dla każdego, kto chciałby uaktualnić swoją znajomość prawa Kościoła bądź nabyć wizję całości jego konceptów i podstawowych treści.

Chociaż bezpośrednia praca redakcyjna została podzielona między dwóch autorów¹, dokonano później wspólnego przeglądu całej zawartości, aby uniknąć powtórzeń, ujednolicić styl i rozmiar oraz uzupełnić dostrzeżone luki czy wyeliminować to, co zdawało się zbędne dla przedmiotu tychże stron. Cel podstawowej formacji, o którą chodzi, skłonił do maksymalnego uproszczenia odniesień bibliograficznych, które sprowadzają się do wzmianki imienia autorów, którzy są cytowani. Jednakże na zakończenie tekstu podano krótki wykaz komentarzy do Kodeksu, podręczników i innych tekstów łatwo dostępnych do porównania, które mogą posłużyć jako lektury uzupełniające. W tym samym celu zawarto tam również, choć z restrykcyjnym kryterium, niektóre artykuły i monografie na tematy mniej omówione w dziełach ogólnych.

Poszczególne tematy traktowane są z perspektywy prawnej, stosownie do natury prawa kanonicznego, jednakże starając się ukazać w sposób wyraźny ich wpasowanie w rozważanie misterium Kościoła, zwłaszcza w świetle Konstytucji dogmatycznej *De Ecclesia*, tak jak domagał się Sobór Watykański II (por. OT 16). W celu uniknięcia niepotrzebnych barier konceptualnych, oprócz zredukowania technicznego nazewnictwa do niezbędnego minimum, staraliśmy się wyjaśnić znaczenie mniej znanych konceptów prawnych wówczas, gdy ich użycie było nieuniknione. Mamy nadzieję, że wszystko to pomoże lepiej dostrzec kontynuację i harmonię perspektywy kanonicznej ze znajomością istnienia i misji Kościoła, którą czytelnicy zdobędą lub zdobyli, studiując inne dyscypliny.

¹ D. Cenalmor jest autorem rozdziałów I–IX, XIII, XIV i XX–XXVIII; J. Miras zaś rozdziałów X–XII, XV–XIX i XXIX–XXXVII.

Rozdział I

PRAWO JAKO ZASADA PORZĄDKU SPOŁECZNEGO

1. Prawo jako zjawisko ludzkie i społeczne

W życiu codziennym każdy z nas podejmuje działania bądź spotyka się z sytuacjami, które mają charakter prawny, jakkolwiek rzadko zdajemy sobie z tego sprawę.

Np.: jazda pociągiem, kupno gazety, wypełnienie kuponu totalizatora sportowego są działaniami wywołującymi określone skutki prawne: mamy prawo żądać, aby dowieziono nas w konkretne miejsce, stajemy się właścicielami gazety, „mamy prawo” otrzymać wygraną, jeśli dobrze obstawiliśmy. Nawet gdy przejeżdżamy z jednej ulicy w drugą, może to w różnorodnych aspektach zmieniać naszą sytuację prawną, sprawiając, że będziemy mogli jechać w obydwu kierunkach bądź tylko w jednym lub zaparkować bezpłatnie albo za opłatą itp.

Prawo jest naturalnie związane z życiem społeczności. *Ubi societas, ibi ius*, mówi słynna sentencja, czyli tam gdzie jest społeczność, istnieje również prawo. W stosunkach społecznych konieczny jest pewien porządek ustanawiający zasady sprawiedliwości i ten porządek suponuje istnienie prawa, które ustanawia te zasady i je zabezpiecza. Bez istnienia prawa nie można więc mówić o istnieniu społeczności, będącej „**grupą osób powiązanych w sposób organiczny zasadą jedności, która przekracza każdą z nich**” (zob. KKK, 1880), lecz jedynie o jakimś beładnym skupisku poszczególnych osób, które nie posiada żadnej organizacji ani celu.

Można to porównać do sytuacji, gdy muzycy jakiejś orkiestry usiłują grać jednocześnie różne utwory; ich działanie zamiast być koncertem, stanie się beładem.

Ze względu na powyższe wnioski, przyjmuje się powszechnie, że społeczność jest naturalnym środowiskiem człowieka. Osoba ludzka nie jest bytem odosobnionym, lecz, ze swej natury, potrzebuje życia społecznego, które nie jest dla człowieka czymś zewnętrznym (zob. *Gaudium et spes*, 25). Jeśli człowiek stroni zupełnie od utrzymywania relacji z innymi ludźmi i wzajemnej pomocy, to oprócz problemów życiowych,

do których prowadziłyby taka postawa, stałby się niezdolny do osiągnięcia wielu swych istotnych celów życiowych, zaś jego życie nie byłoby w pełni ludzkie.

Jak wskazywał Jan Paweł II, istnienie człowieka jako osoby na obraz i podobieństwo Boże suponuje również pozostawanie w relacji, wobec „ja” (Adh. Ap. *Mulieris dignitatem*, 15.08.1988 r., nr 7).

Istnieje zatem podwójna więź przyrodzona między prawem i społecznością oraz między społecznością i człowiekiem. To prowadzi do wniosku, że istnieje również określona relacja między prawem a osobą ludzką.

Pierwszorzędne źródło prawa sięga dalej niż państwo i społeczeństwo, jest w nas samych, w naszym rozumnym sumieniu, w idei sprawiedliwości, jako konsekwencja ludzkiej natury i uniwersalnego porządku rzeczy. Idąc jeszcze dalej, możemy powiedzieć, że pierwotne źródło prawa ma początek w Bogu, najwyższym stwórcy rodzaju ludzkiego i powszechnego porządku, który wpisał pojęcie tego, co sprawiedliwe w sumienia rozumnych stworzeń (Castán Tobeñas).

2. Prawo i sprawiedliwość. Realizm prawny i znaczenie terminu „prawo”

Prawo jest nie tylko rzeczywistością ludzką i społeczną, ale co do istoty jest związane z pojęciem sprawiedliwości. Nawet etymologicznie słowo „prawo” – po łacinie *directum* („to, co z prawa”, „to, co prawe”) jest synonimem tego „co sprawiedliwe”, „co prawne”. Odpowiada to łacińskiemu pojęciu *ius* używanemu w okresie klasycznym w Rzymie, jako słowo wywodzące się z *iustum* i *iustitia*.

Istotę związku między sprawiedliwością a prawem najlepiej wyjaśnia pojmowanie *ius*, czyli prawa, bardziej jako **tego, co sprawiedliwe**, aniżeli całości norm prawnych, a zatem jako potrzeby zapewnienia każdemu tego, co mu się należy (*suum cuique tribuere*).

„To, co mu się należy”, „co sprawiedliwe” (arystotelesowskie to δικαίον), jest właśnie to, co sprawiedliwie należy każdemu zapewnić, co Rzymianie określali jako *ius*, czyli prawo. Święty Tomasz używał określenia *res iusta*, czyli „rzecz sprawiedliwa lub należna”. Takie jest właśnie najbardziej fundamentalne znaczenie słowa „prawo”, z którego wywodzą się pozostałe.

O sprawiedliwości można mówić jedynie, gdy istnieją rzeczy, które się komuś należą, innymi słowy, rzeczy, które są przypisane do konkretnych podmiotów.

Istotą sprawiedliwości jest przywrócenie każdemu – „dać” w znaczeniu ogólnym, czyli powierzyć, przydzielić, nadać, przyznać, uznać, przywrócić itd. – to, co jest jego, ale pozostawało we władaniu kogoś innego. Dlatego właśnie uważa się, że prawo (*ius*) jest uprzednie w stosunku do sprawiedliwości.

